

"דבריהם הם זכרונם"

הגאון הגדול רבי אליקים שלזינגר זצ"ל בשיחות מיוחדות לבטאון עולם התורה הפלס

על משמר התורה והיהדות

בתוך ימי 'שלושה לבכי', שבנו לשיחות המיוחדות שהעניק זקן ראשי הישיבות הגאון הגדול זצ"ל לבטאון עולם התורה, בהם פרש ממשנתו מאשר ספג בצל מרנו ורבנו ארזי הלבנון אדירי התורה זצ"ל בעמידתם כחומה בצורה כנגד מרשיעי ברית ופורצי גדר אשר ביקשו לעקור את הכל

"אש קודש בערה בקרבו של הסבא הגדול - להציל את היהדות החרדית עתיקת היומין מחורבן רח"ל"

פרקי זכרונות, עדויות ושביבי הוד, לדמותו של מנהיג אגודת ישראל, מורנו רבי יעקב רוזנהיים זצ"ל, בשיחה מיוחדת עם נכדו הגאון הגדול רבי אליקים זצ"ל, שנערכה במלאות יובל שנים לפטירתו • "אפשר לומר בהחלט שהדרך של בטאון 'הפלס' היא הגשמת רצונו של הסבא זצ"ל, והגשמת חזון אגודת ישראל כפי שהוא שאף ורצה, שהרי זאת היתה מטרת יסודה של אגודת ישראל - לתת במה ציבורית לדעת תורה האמיתית בלי פשרות, לפרסם את הוראות גדולי התורה והיראה נוטרי כרם בית ישראל ודעתם, ולהיות חומת מגן ליהדות החרדית ממחריביה ומהרסיה"

של הדמות הכי מפורסמת של מי שמלבד גדולתו התורנית, עסק בצרכי ציבור כשכל כולו לשם שמים, במה ניתן להגדיר את סוד ההצלחה שלו, להיות מקובל על כל גדולי ישראל כולם, ה"חפץ חיים", "רבי חיים עזר", ה"אמרי אמת" והגדולים מכל רחבי התפוצה היהודית?

סבא זצ"ל לא היה במהותו 'עסקן', ולא 'עסקן' נותן' היא שהביאה אותו לפעולותיו הגדולות, הסבא היה במהותו עובד ד' במדרגה גבוהה מאד, הוא היה שקוע בתורה עמקן ושקדן בתורה ובעל השגות נפלאות בעבודת ד', כפי שצינתי הרי שהאמת היא כי מעמדו הציבורי כנשיא אגודת ישראל הסתיר במקצת את מדרגתו האישית האמיתית כעובד ד' וירא חטא במידה מושלמת ביותר, וכפי שראו עליו כל אלו שבאו עמו במגע ובפרט בני משפחתו והקרובים אליו.

יתירה מזאת, מה שהביאו לצאת מד' אמותיו ולהתמסר כל כולו לפעול עבור הכלל, בפעולותיו הגדולות והעצומות, נבע אך רק מרצונו הטהור לקדש שם שמים בעולם, ומאותה אש קודש שבערה בקרבו להרים את קרן הדת והתורה שהושפלה מאד בתקופתו, ולהציל את היהדות החרדית עתיקת היומין מחורבן רח"ל, ומהסכנת האיומות שרחפו אז עליה. אין ספק כי גדולי ישראל זצ"ל ראו בו את התכונות המופלאות הללו, וידעו כי כל כוונתו לשמים, זו היא הסיבה שבגינה הם שמחו ידיהם עליו, ועל פעולותיו, כאשר הם הבחינו שהכח שדוחף אותו לעשייה, היא האמת שלו ויראתו הקודמת לחכמתו.

כפי שראש הישיבה הדגיש, הרי שרבי יעקב רוזנהיים, היווה דמות של תלמיד חכם ועמל בתורה בפני עצמו, ומאידך עוסק בצרכי ציבור שכפוף לחלוטין לגדולי ומנהיגי הדור, איך זוכים להגיע לימיה כזו של עשייה, בה יש כפיפות מוחלטת לגמרי לגדולי התורה? כל זה הגיע מכח ביקוש האמת שלו. ובאמת הרי כל רצונו וחפצו היה אך ורק שהמנהיגות של כלל ישראל תהיה ביד גדולי התורה, ללא שום חשבון אחר או חשבונות אישיים ח"ו, דבר זה התבטא תמיד בכל דבריו ופעולותיו במשך השנים, וממילא אם זו היתה המטרה הרי שהוא כפף את כל כולו לגדולי התורה.

בכלל, קשה לתאר את תמימותו ואת התבטלותו הנוראה לכל הגה שיצא מפי גדולי ישראל. התבטלות שנבעה גם מענותותו הנפלאה שבה הוא היה ממש מיחידי סגולה.

היהדות הנאמנה ידעה תמיד מאבקים מול פורצי גדר, וכאלה שניסו "לכופף" את ההלכה ולסלף את ההשקפה הצרופה, נבקש לשמוע על החלק הזה של המשך בעמ' 20

מעלה. ידוע עוד במשפחה, כי בימי נערוותו, כאשר שאביו ביקש לשלחו ללמוד באוניברסיטה כדרך הצעירים בימיו, הוא חשש מאי קיום מצות כיבוד אב, אבל מאידך קינן בו החשש שהאוניברסיטה תזיק לשלמות אמונתו בבורא כל העולמים, שכן לבו אמר לו שעליו להתרחק מהאוניברסיטה כמטחוי קשת, כדי לשמור על טוהר יראתו. המציאות הזאת של החששות לכאן ולכאן, כה השפיעה על מצבו הבריאותי, וההכרח להמרות את פי אביו גרם לו צער רב שכזה, עד שהוא נחלש חלה וקיבל חום גבוה ואף הגיע למצב סכנה. דודו שהיה רופא, בדק אותו והודיע לאביו: "עליך לבחור בין בן בריא וחזק, לבין בן 'חולה' בעל תעודה אקדמאית". או כפי שהוא התבטא בלשונו: מה עדיף למר "א קראנקער סטודנט! אדער א געזונטן זון...". (מה עדיף לכם בן סטודנט חולה או בן בריא...) מובן מאליו שתשובת הרופא שמה קץ על התכנית ה"אקדמית", והנער הצעיר הבריא עד מהרה.

בספר זכרונותיו אותו הוא כתב והדפיס בעצמו, מספר רבי יעקב זצ"ל על משפחתו, ובמיוחד הוא מזכיר שם את חותנו הצדיק הידוע הגביר ר' שמואל שטרובס זצ"ל מקארלסרוה שהיה מפרנסי דורו וגדול ילי מחזיקי הישוב בירושלים, הוא שהיה הבונה של "חצר שטרובס" הידועה בה גרו גדולי וצדיקי ירושלים מגדולי בעלי המוסר בעיה"ק, (בהם רבי איצליה בלאזר, רבי נפתלי אמסטרדם, רבי צבי לויטן, רבי יצחק מלצן רבי אריה לייב ברוידא אחיו של "הסבא מקלם" ועוד). ולמעלה בקודש זקנו קדוש ישראל הבעל שם ממילכשטאט זצוק"ל והגה"ק רבי אליהו בעל שם בעל "אדרת אליהו" ועוד למעלה בקדש גדולי וצדיקי הדורות.

על אישיותו המיוחדת והנהגת חייו הפרטיים אפשר להאריך הרבה. על יראתו תמימותו וענותותו, הוא היווה דמות שהקרינה סביבותיה תמימות ויראת חטא קדושה וטהרה, ובפרט בשב"ק ומועדים, כאשר כל תפילותיו היו בלהט אש קודש, וכבר הארכתי בזה בהספד שנשאתי עליו כאן בלונדון, ובמאמר מיוחד שכתבתי עליו.

חשוב לציין גם את החלק של "בין אדם לחברו" שלו, חסדיו וצדקותיו עם אנשים פרטיים למאות ואלפים שהשכימו לפתחו. נוכחתי פעם כי כל הפניות שהגיעו אליו מאנשים פרטיים זכו לקבל מענה תיכף ומיד באותו היום, וזאת לעומת הדברים הציבוריים שבהם לא היתה חובת מהירות כה גדולה. צרת הפרט, קדמה לעסקנות הציבורית!

"מורנו רבי יעקב רוזנהיים", מהווה בתולדות היהדות החרדית של הדורות האחרונים, את יצוגה

גם אצל כאלו שהשתייכו לחרדים, אחרי חורבן הרוח שהמיטה ההשכלה. בסביבה שכזו נולד וגדל הסבא זצ"ל.

אמנם משפחתו של רבי יעקב הייתה משפחה של יראים ושלמים, אביו ר' אליהו ז"ל, מן הנמנים על קהילת הגרש"ר הירש, מתואר על ידי הסבא בעצמו כירא חטא "מפחד תמיד", כך גם נחרט על מצבתו, ואמו של הסבא מורנו רבי יעקב, שזכתה להכירה בצעירותו, הייתה 'אשה גדולה' שהיתה מפורסמת בחכמתה ויראתה. ידוע במשפחה הסיפור הנפלא, שבשעה שרבי שמשון רפאל הירש הקים את קהילתו בת 11 המשפחות, בימים בהם חומת הדת הייתה פרוצה ואין זכר לצניעות למו, או אז הכריז הגרש"ר הירש זצ"ל שהנערה שתסכים לכסות ראשה כדת וכדין אחר נשואיה, תזכה שיוולד לה בן שיהיה למאור בדורו. הסבתא ע"ה הייתה הראשונה שנענתה תה לבקשתו והסכימה לכסות ראשה אחר נישואיה. אכן זכתה ונולד לה בנה יחידה הסבא זצוק"ל שאכן היה למאור בדורו, ועשה כה רבות למען העמדת היהדות על תילה.

בסביבה כזו גדל הסבא זצ"ל, ובה הוא עלה בכור חות עצמיים מדרגה אחר מדרגה, עד שהיה לתלמיד חכם עצום בקי מופלג בש"ס ושו"ע, כאשר הוא מנסה להסתיר את עוצם צדקותו ופרישותו שאינה אלא נחלת יחידים בדור. רק כדוגמא לטהרת המדות וההנהגה שאפיינו את הסבא זצ"ל, די אם נציין מה שכתבו עליו ידידיו כשהוציאו לאור ספר יובל לכבודו בהיותו בן חמישים, ובימים בהם הוא עמד בשיא פעולותיו הציבוריות, ובאותו ספר נכתבו דברי הקדמה מועטים בהם מתוארת דמותו של ר"י בזה הלשון (מתורגם מגרמנית): "הוא נותן לדורנו דוגמא של חיי טהרה וקדושה, אמונת ויראת ד' קיום המצוות ואחריות, דוגמא חיה המלמדת הצעירים לאיזה דרגה עילאית של מדות אפשר להגיע גם בתקופתנו ברצון ויגיעה".

"בכדי להבין את הנסיגות שהיו בתקופת ימי נערוותו, אצטט בזה ממה שהוא מתאר בעצמו בזכרונותיו, כאשר הוא כותב ומתאר את ילדותו (תיאור שמעיד על השגותיו הנפלאות כבר בגיל ילדות): "זכורני היטב שבתקופה שהגעתי לעול המצוות, כשהייתי לבדי בחדרי התפרצתי בכבי מר ומזעזע, בשפכי לבי לפני בורא כל העולמים, שיחזקני ויזכני להאמין בו אמונה שלמה - עד כדי כך גברו בימים ההם הנסיגות וההשפעה המסוכנת של הסביבה הרוחנית, אפילו על נפש שטרם יצאה מגיל הילדות..."

מתוך סביבה כזו ונסיגות כאלה עלה מעלה

לפני כעשור, בחודש מרחשון תשע"ו, במלאות יובל שנים לפטירתו של מורנו רבי יעקב רוזנהיים זצ"ל, זכו שליחי בטאון עולם התורה, ובהם הרב הגאון רבי שלום אליעזר רוטר שליט"א, להכנס אל חדרו של נכדו, זקן ראשי הישיבות, הגאון הגדול רבי אליקים שלזינגר זצ"ל, ולשמוע מפיו פרקי זכרונות, עדויות ושביבי הוד, אודות זקנו אשר שימש כשלוחא דרבנן ומורה דרך לשמירת צביון התורה בטהרתה.

בשיחה המעמיקה והנדירה, אשר מופיעה בזאת במילואה, העלה הגאון הגדול זצ"ל זכרונות הוד מימי המאבק הכביר שקידשה היהדות התורתית כנגד פורצי הגדר, מבית ומחוץ, אשר זממו לעקור את חומת בית ישראל.

...

מה הם הזכרונות הבולטים שיש לראש הישיבה, מהסבא הגדול מורנו רבי יעקב רוזנהיים? כדי להבין גדולת אישיותו של הסבא, צריך שיהיה קצת מושג על מצבה של היהדות באותם השנים לפני כמאה ועשרים שנה, בעיר מולדתו פרנקפורט.

היה זה רק כשני דורות שלפניהם העיר פרנקפורט רט הייתה מטרופולין של תורה ששמה יצא לתהילה בכל ארצות הגולה, פרנקפורט היתה אז עיר מלאה חכמים וסופרים, כאשר רואים מספרי התשובות, שכל פסק דין משמעותי וחשוב לא הוכרע מבלי שעבר את מפתנם של מורי ההוראה וגדולי העיר פרנקפורט, שבראשה וברכונתה שימשו גדולי עולם וגדולי הדורות אותם גדולים מפיהם אנו חיים, אציין רק את דבריו של רבינו בעל ה'קרבן נתנאל' זיע"א, שמתאר בדבריו את פניה של העיר בשעות צהרים, כאשר כל החנויות ובתי המסחר שבתו, באותן שעות בתי מדרשות התמלאו לומדים "איש בל יעדר" וקול התורה נשמע ברמה ברחובות העיר.

ואולם אז באה ההשכלה הארוורה, שהרסה והחריבה כל חלקה טובה ביהדות אשכנז, החורבן היה כה גדול עד שייצוין כדוגמה כי אותם רשעים סתמו את המקוה בעיר, ובנו עליו את בימת ה"טמפל" שלהם!

הגאון הצדיק רבי שמשון רפאל הירש זצוק"ל, מי שהציל את היהדות החרדית בגרמניה, קיבץ סביבו בסך הכל שארית של 11 משפחות, שלא הלכו אחרי הבעל, משפחות שהסכימו ללכת אחריו ולהחזיר את העטרה ליושנה, כאשר גם בין שומרי המצוות שנשארו, היו כאלו ששלטה בהם ידה של ההשכלה הארוורה ורבי שמשון רפאל הירש היה מוכרח להתחיל אתם מה"אלף בית" של השקפה יהודית אמיתית, שכן ה"עם ארצות" הייתה נחלת הדור ההוא,

"דבריהם הם זכרונם"

ההכרעה בענינים שעמדו על הפרק אינה צריכה להיות דוקא על פי דעת רבותינו מרנן החזון איש והגרי"ז מבריסק זצ"ל, והמהרי"ץ דושינסקי זצ"ל, בטענתם שיש עוד רבנים... וגם בטענה שהם אינם קשורים למסודות אגו"י, ובפרט שדעתם היא מאד קיצונית ואיננה רלוונטית... לעומתם הסבא זצ"ל, התחשב דוקא בעיקר בדעתם, וכן דרש שיתחשבו בו דוקא עם רבותינו הנ"ל שהרגיש שאצלם נמצא הדעת תורה האמיתית, וכידוע לחם על זה מאד גם מרן הגרי"א קוטלר זצ"ל. אספר לכם על שני מקרים בענין זה שבהם הייתי מעורב.

הראשון, בזמן הכנסיה הגדולה הרביעית בשנת תשי"ד כאשר המדובר היה אז להעביר את מושב "הועד הפועל העולמי של אגו"י" שמקום מושבה היה בארצות הברית לארץ ישראל. מרן הגרי"ז מב"ר יסק זצ"ל השתדל בכל כוחו למנוע דבר זה, וטעמו ונימוקו שאם מרכז אגו"י יהיה בארץ הרי שלא ימנע שמהלכיה לא יושפעו מהמדינה, ואגו"י תאבד ממנה עצמאותה לרוב בדברים העומדים על הפרק. גם הגה"ק רבי יואל מסאטמר זצ"ל שביקר במעון הסבא ז"ל טרם נסע לארה"ק, ושמואל התפעל אז מאישיותו והערליכקייט שלו, כדי לנסות להניאו מהחלטת נסיעתו לארה"ק, ומטעם הנ"ל, כדי שמרכז אגו"י והנהגתה ישאר בחו"ל, ועל ידי זה תמנע ההשפעה של עסקני הציונות על מהלכי האגודה, ואכן הסבא ענה לו כי הוא אינו נוסע לארה"ק מטעמי הנהגה ציבורית וכדו"א אלא כדי לבלות שארית ימיו בקרב צאצאיו, ושאלו כן יהיה].

מרן הגרי"ז זצ"ל אף התבטא שהוא חושש כי העתקת מרכז אגו"י לארץ תגרום סתימת הגולל של אגו"י, והוא ביקש ממני לבקש מהסבא לפעול בזה, הסבא זצ"ל שכבר לא היה בכוחו בתקופה ההיא להשתתף אישית בדיונים ערך אז מכתב לנשיאות הכנסיה הגדולה להמנע מהחלטה זו ולהתחשב בעמדתו ובעדו של מרן הגרי"ז, וז"ל המכתב בתרגומו מגרמנית: "ב"ה, יום ד' ו' תמוז תשי"ד. לנשיאות הכנסיה הגדולה, לפי תביעת ד"ר יצחק לויין וה' שפ"י רינגר הנני מביע בזה את דעתי, כי אמנם לגבי ארץ ישראל עצמה, צריך מרכז הכובד של ההנהגה להיות בארץ, אך יש לדאוג באופן נמרץ לכך שיהיה לגולה שיתוף בהכרעות! למען מניעת השראה ציונית של חוגי המדינה על ההכרעות. יחד עם זאת יש להתחשב בנקודת השקפתו של הרב מבריסק. כנלענ"ד. יעקב רוזנהיים". אני הייתי שלוחו של הסבא, ומסרתי המכתב ליו"ר - והוא הטמינו בכיסו...

עובדה נוספת אירעה לאחר פטירת מו"ר אדמו"ר המהרי"צ דושינסקי זצ"ל שהיה הרב בירושלים מטעם אגודת ישראל ומטעם העדה החרדית, וכאשר הוא הסתלק לבית עולמו בשנת תש"ט, היה זה כבר כשהעדה החרדית נפרדה מאגו"י, באותה תקופה רצו כמה עסקנים מאגו"י למנות רב בירושלים מטעם אגו"י, אמנם מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל בחכמתו מנע זאת, כי העדה החרדית פנו אז למרן מבריסק והציעו

ואמר "איננו כבר חולים כל כך, ואין לנו צורך עוד ב"דוקטור"... אולם המתנגדים עמדו על שלהם וט"ענתם בפיהם, "איך אפשר רב בלי השכלה כללית". המערכה היתה נטושה והגיעה ממש ל"מלחמת אחים", כאשר הסבא זצ"ל ספג באותה תקופה הרבה עלבונות מצד ומריבה. ולא עוד אלא שביום שלפני הבחירות הוציאו באיומים פסק דין מהראב"ד הזקן שחובה לבחור דוקא במועמד השני הנושא בתואר דוקטור. הקהל שהיה כבר מבוגר ידע כי הסבא, אף שלא היה ראש הקהל הרשמי, הרי שהוא הפט"ר והדואג לעתיד קהילתו וכך נבחר הרה"ג הורוויץ זצ"ל מאונסדארף שבהונגריה כרב הקהילה. היה זה רב גדול בתורה שלא רק שלא היה עם השכלה כללית אלא אפילו הוא לא שלט כהוגן בשפה הגרמנית.

אחר כך הביא הסבא לפרנקפורט את אחיינו, דודי הגאון הגדול רבי יחיאל מיכל שלינגר זצ"ל, מי שלימים היה ראש ומייסד ישיבת "קול תורה" בירושלים עיה"ק, שעד אז למד בכולל, כאשר הוא הובא למקום מתוך מגמה ברורה על מנת שהוא יסד חדר וישיבה בנוסח הישן (וכמו שכתב הסבא בקונטרסו על דרך החינוך שזו היתה סוף מגמת הגרש"ר הירש זצ"ל, ושיטת תורה עם דרך ארץ היתה רק מפני כורח הזמן בשעתו שראה על ידי זה עוגן הצלה כפי המצב), וכבר נעשו התכניות וההכנות, ואילו לא גזירת השמד רח"ל של מלחמת העולם השנייה, היה הסבא מצליח להחזיר עטרת פרנקפורט ליושנה, כש"לימות מגמתו של הגרש"ר הירש זצ"ל. הנה כך כתב הסבא זצ"ל באחד מהמאמרים שהופיעו בחיבורו "דרך החינוך של רש"ר הירש": "רק לימוד התורה בהעמקה, השקיעה הגמורה באוצר תורה מסוגל לקיים הקיום של כלל ישראל דרך הזעזועים הרוחניים העומדים לפנינו".

מפורסם בשם רבי יעקב זצ"ל, שהוא קבע כי בדברים הנוגעים לנשמת אפה של היהדות, צריכים לשמוע את קולם של כל גדולי ישראל, גם כאלה שאינם אנשי אגו"י. האם אכן התקבלה באגו"י עמדתו בזה, ובמה זה התבטא למעשה? אכן כך היתה דעתו והנהגתו, וכך היה פשוט אצלו, שכן כפי שצינתי אגודת ישראל לא הייתה אצלו ענין של מפלגתיות, אלא במטרה אחת ויחידה, להשליט את שלטון התורה על חיי הכלל והפרט, וממילא לא היתה אצלו שום נפקא מינה בין גדולי ישראל שהשתייכו לאגו"י לבין גדולי ישראל שלא השתייכו לאגו"י. ואין צריך לומר שלא נשמעה ממנו אפילו מילה אחת נגד אותם גדולי ישראל שהתנגדו בחריפות או אפילו לחמו כנגד אגו"י.

אחד מראשי אגו"י אמר לי פעם הגדרה על הסבא זצ"ל: "יש כאלו כאשר אומרים התפילה וייעשו כולם אגודה אחת" נזכרים באגו"י, אבל אצל הסבא היה ההיפך, שכאשר היה מדבר מאגו"י היה מתכוון לתפילה של "ייעשו כולם אגודה אחת"...

הדבר בלט במיוחד בתקופת תחילת המדינה, היו עסקנים כאלה בתוככי אגו"י ששיטתם הייתה שסוף

אז הם היו בבחינת "רואה את הנולד", והמציאות של היום מוכיחה עד כמה שהם היו מדויקים.

השקפתו של הסבא זצ"ל על אודות הציונים והמזרחי היתה ברורה ביותר וביטאה התנגדות יסודית, הוא ציין בדבריו כי הוא מצטער שבפולין וברוסיה טרם הכירו בגודל סכנה זו בשעתה. כמו כן במאבק שהיה סביב ענין ההכרה בעדה החרדית בירושלים שבראשה עמד מרן הגרי"ח זוננפלד זצ"ל, היה הסבא בראש התומכים בו, בראותו גודל סכנת "הר"בנות הראשית". חשוב לציין שהפעולות למען הכרת העדה החרדית על ידי הממשל הבריטי ומימון רבנות העדה החרדית נעשתה על ידי לשכתו הפרטית של הסבא בפרנקפורט, על שמה של אגו"י, כשהדברים לא תמיד היו בהסכמת חבריו באגו"י.

גם אחרי פטירת מרן הגרי"ח זוננפלד זצ"ל, כאשר "הרבנות הראשית" רצתה לבטל את קיומם של מוסדות העדה החרדית על ידי דין תורה, היו גדולי ישראל בחו"ל שלא ירדו לעומק ענין מחלוקת זו, והיה זה הסבא זצ"ל שניהל את הענין, ובעזרתם של מרן הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל והאדמו"ר מגור זצ"ל שהכריעו לצידו ועל דעתם, נבחר הגאון מהרי"צ דושינסקי זצ"ל כממלא מקומו של מרן הגרי"ח זצ"ל. כל אלה דברים שמורים בקשרי מכתבים שונים שראיתי.

כפי שצינתי, גם בקהילתו בפרנקפורט, לחם רבי יעקב כארי לשרש אחר מנהגים חדשים שלדעתו לא היה להם מקור ונאבק נגד הלהיטות שהיתה בין יהודי המדינה אחרי דרכי ההשכלה הארוכה. למשל, היתה תקנה שאסור לכסות הראש בטלית, אמנם הוא היה היחיד בביהכ"נ הגדול, וזולת הרב, שהיה עטוף טלית על ראשו. וסיפר לי חותני הרב משה בלוי זצ"ל, שכאשר הוא היה בפרנקפורט והרים את הטלית על ראשו כמנהגו, בא אליו הגבאי ואמר לו "כאן אסור לעשות כך", ורק כאשר ענה לו רבי משה שהוא אורחו של רבי יעקב רוזנהיים, הרפה הגבאי ממנו כי ידע שלא יוכלו לו.

כשהייתי בנעורתי בפרנקפורט בשמחת תורה, היה המנהג שם שלפני פתיחת הארון קודש להקי פות, נעמדו הגבאים משני צידי המדרגות של הארון קודש, והיו לבושים באיזה מין מלבוש "פראקי" חגיגי מיוחד, וכל אחד הוצרך לענווד כפתור זהב על שרוליו. והנה עלה גם הסבא בתוכם בבגד יו"ט רגיל וכלי הכפתור זהב. ונעשה רעש בין הגבאים, שהרי איך אפשר לפתוח הארון הקודש ולהתחיל ההקפות בלתי לבוש זה. ניסו להשפיע עלי, אבל הוא בשלו. באין ברירה התחילו בהקפות. למחרת חלק ניכר של הגבאים כבר באו כדרך הסבא בלי לענווד "עגל זהב" זה, לשנה האחרת כבר בוטל מנהג גויי זה לגמרי.

אולם שיאה של מלחמת הקודש בקהילת פרנקפורט רט היה בשעה שהגיעו לבחירת הרב, היה זה לאחר פטירת הגאון רש"ז ברויאר זצ"ל. הסבא רצה להביא דוקא רב בנוסח ה"ישן" שאינו נושא בתואר ד"ר ושלא למד בלי השכלה כללית, כאשר הוא התבטא

פעילותו של מורנו רבי יעקב רוזנהיים אל מול פורצי הגדר.

כל מגמתו של הסבא זצ"ל, בכל פעולותיו ובכל ימיו, היה המשך אחד של עמידה בפרץ, הן ביסוד הקהילה. ה'אגודה' אותה הוא יסד ואותה רצה לראות בכך, נוסדה והוקמה במטרה היחידה הזו של המלחמה עם הציונות, וללא שום קשר לפוליטיקה וכדומה, וכל זה נבע מכח אהבת התורה שבער בקרבו, כאשר כל ימיו הוא לחם בכל כוחו למען קיום היהדות הנאמנה, ועל מנת שהיא תוכל לעמוד ולהתקיים בפני אויביה המרובים שקמו לבלע את הקודש.

גם כאשר היו ויכוחים פנימיים בתוככי אגו"י בין ימין לשמאל היה תמיד רבי יעקב מן ה"מיימינים", ומתנגדיו הרעיוניים היו השמאלנים שבאגודה. כלל היה לו כי אסור ללחום עם הימין באגודה אף כשלי הנראה טעות בידם. כך הוא גם קבע ביסודה של אגו"י, לכבד את אותם אלו שהתנגדו לאגו"י או לדברים שנעשו בתוככי אגו"י, מטעמי השקפה ועמידה על משמר הדת.

בשעתו כשהיו צעירים בירושלים יראי ד' שנקטו במעשים שלא היו מקובלים, נעשה מזה רעש גדול, וכמה מגדולי ישראל שהיו בירושלים עיה"ק כתבו למרן הגאון ר' חיים עוזר זיע"א וביקשו ממנו למחות על המעשים הנ"ל, בטענה כי גם התנגדות לדעה או להשקפה אינה מתירה את הדרך הזו. רבי חיים עוזר לא ענה דבר אלא שלח הדבר לסבא זצ"ל שיענה. הסבא ענה על זה במאמר בעתון "איראעליט" שיצא לאור על ידו בפרנקפורט ובו כתב, שאותם אברכים כאלו המקנאים קנאת ד' צ-בקות לשם שמים, הרי שאף שאין מעשיהם ראויים ומקובלים, הרי שאסור לרדוף אותם ואדרבה כלל ישראל צריך לשמוח ולהתגאות, שיש כאלו שבוער בקרבם לעמוד על משמר הקודש לשם שמים.

במאמרו וכתביו הרבה הסבא זצ"ל לכתוב נגד ה"רבנות הראשית", ובמאמר אחד כתב לפני רבות בשנים וכנבואה נזרקה מפיו שיגיע יום אחד והיא תתיר עריות רח"ל. כאן המקום לציין שהיו כאלו שהשתדלו לסלף השקפתו ודרכו של הסבא זצ"ל, ותעדי על כך העובדה שכאשר תירגמו והדפיסו לקט מתוך ספרו "אהל יעקב" שהוא לקט מאמרים ונאומים שהדפיס בחייו בשפה הגרמנית המדוברת בשעתו, העתיקו שם המדפיסים את המאמרים הרעיוניים ומדורים שונים, אך השמיטו את רוב מדור ההשקפה על "ארץ ישראל", וצינורו 18 מתוך 20 מאמרים... במאמרים הללו כתב רבי יעקב זצ"ל דברים ברורים כנגד ה"רבנות הראשית", כמו כן הם השמיטו עשרה מאמרים ממדור "אגודת ישראל" אותם מאמרים שעסקו בהשקפת הסבא זצ"ל כנגד הציונים והמזרחי.

דומני, כי טוב היו עושים אילו יתרגמו ויפרסמו מאמרים אלו שהם אקטואליים היום עוד יותר, שכן

עם מרן גאון ישראל רבינו אשר הכהן דויטש זיע"א כאשר יצא בשלהי חורף תשנ"ח למסע חיזוק בלונדון למען מוסדות החינוך הטהור, ועם יבדל"א הגאון האדיר רבי עזריאל איזנברג שליט"א, בעת מסע חיזוק שקיים בלונדון בקיץ האחרון

"דבריהם הם זכרונם"

רבו הגר"ח מברייסק. אין ספק כי מה שגדולי ישראל סמכו ידיהם על אגודת ישראל בעת יסודה, לא היתה זו אלא מפני שראו את העומד בראשה, את יראתו וצדקתו וכוונתו לשם שמים להרים קרן הדת. יש תחת ידי מאות מכתבים ממרן הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל ועוד גדולי ישראל, שכותבים אליו בהערכה עמוקה בלתי רגילה ובכל דבר רוצים לשמוע חוות דעתו בעניינים העומדים על הפרק.

בכנסיה הגדולה השניה בשנת תרפ"ט בחתימת גדולי וצדיקי הדור זצ"ל לא הייתה הבעה מילודית בלבד, כי אותם הגדולים - ביניהם מרנן החפץ חיים זצ"ל, האדמו"ר מגור והגאון רבי חיים עוזר, והאדמו"ר רבי ישראל מצ'ורטקוב זצ"ל, לא פיזרו תארים "סתם" וכל דבריהם היו מחושבים, כל שכן חתימתם בכתב. כך גם כן מרן הגר"ח מברייסק, שכל מילה שלו היתה מדודה, והוא כתב אליו במכתבו את התואר: "ירא ד' באמת". וכן נאמר לי שביטוי שכזה נשמע ממרן הגאון רבי ברוך בער מקמניץ זצ"ל בשם

אכן קיבל את הרבנות או לא, אמר להם מרן זצ"ל, למאי זה נפקא מינא לכם, 'אויף אייך בין איך רב...'. (מה זה משנה לכם, עליכם אני רב...), וכמוכן שעל ידי זה התבטלה כל התכנית שאגויי תמנה רב מטעמה...
כמה התבטאה ההערכה הגדולה של גדולי ישראל, לפעולותיו של "מורנו רבי יעקב", וההכרה שהוא הגבר שמשמש ידא אריכתא שלהם לפעולות להצלת היהדות?
תעודת "מורנו הרב" שנמסרה לסבא זצ"ל

לו את רבנות העדה, מרן ז"ל לא ענה דבר ברור רק ביקש מהם שהוא רוצה שהמינוי יהיה גם מטעם אגויי, ובקשו ממני אז לכתוב לסבא לארצות הברית שהיות והרב מברייסק מתעניין ברבנות של החרדים בירושלים רוצה את הסכמת הסבא בתור נשיא של אגויי. כמוכן שהסבא זצ"ל השיב מיד במכתב אלי בו הוא מביע את הסכמתו להצעה מכובדת כזאת, ואכן אנשי העדה החרדית מסרו מכתב הכתרה למרן הגר"ח זצ"ל, אבל לא היה ברור אם קיבלה אם לאו, ואחר כך כאשר פנו אליו עסקני האגודה לברר אם

< המשך בעמ' 30

יראת שמים ויראת חטא

שרוצה תורה אינו רוצה דבר אחר. כן למדנו בברייסק, שהיראת החטא, הוא רק על ידי התורה, ואין כאן שלש דברים. כך בברייסק עמלו על תורה - מהו האמת בתוספות, כי העמלה של תורה הוא הבנת דברי הגמרא והראשונים, ואז כאשר מקיים את ההלכות, כגון לולב, בעת הנענוע, עם הארץ מנענע, תלמיד חכם אינו רק 'שאקלט די לולב', אלא בשעת הנענוע הרי הוא חושב את כל הסוגיא - לימוד התורה!
כן הוא באדם שכולו תורה, הרי מרן הגר"ח זצ"ל, כל מי שרוצה א גוטע שטיקל תורה, לומד את דברי הגר"ח, ומאידך כל מי שקונה איזה חומרא, ווייטער מרן הגר"ח - היראת חטא הוא על ידי התורה.

ומרן הגר"ח זצ"ל כשאמר "מודה אני" או ברכות התורה, הוא נתקע מרוב פחד אלקים, ולא הצליח להמשיך, וכן אצל מרן זצ"ל - הרי אני זכיתי להסתופף תחת צילו למשך עשר שנים - אם שהתאפק בכל דרכיו שלא יראו החוצה, אבל בעין חדה ראיתי כן, ואצל ר' דוד היה הכל פתוח, היראת שמים התפרצה החוצה, ומה שהגר"ח הסתיר את עצמו, זה מפני שהיה הרב דברייסק, אצל ר' דוד כן ראו בגלוי!

החסרון הוא גדול... זו אבידה! אבידה גדולה! אימתי החלה הידידות בין ראש הישיבה לרבי דוד זצוק"ל?

משגעת לי לברייסק... שבנו אל שיחתנו על האבידה הנוראה... אכן, הדור נתייתם, דאס איז א גרויסע אבידה! מה ניתן למסור לקוראי בטאון עולם התורה 'הפלס' דברי חיזוק בעת קשה ומרה שכזאת, כש- בנוסף לכל, סר צילנו בהסתלקות מרן רבי דוד זצוק"ל?

'אמונה, אמונה, אמונה'! - צריכים חיזוק גדול באמונה בריבוננו של עולם.

כפי שדברנו אתמול בישיבה שכשיש אמונה בכבוד עולם אין נסיונות, תברר אצל העולם מה שדיברנו, בזה צריכים להתחזק!

זו האמונה שאנו מחוייבים להתחזק בה, וכך נזכה להמשיך ולדבוק בתורה ובדרכה המסורה לנו, כפי שראינו אצל...
ונמשיך לעמוד על המשמר כפי שהוא בער ולהט, בכל הברען והפייער, שלא לשנות כמלוא נימא.

וכפי שסיימנו בהספד, עם א קורץ ווארט - רעיון קצר, כתוב בתהלים (יא, ג) 'כי השתות יהר' סון צדיק מה פעל', הפשט, 'השתות' הם היסודות של העמודים, אם יש יסוד אפשר לעמוד לעמוד מבלי לזוז ממקומו, אבל בלי יסוד אי אפשר להיות קבוע, שהרי אפשר להזיזו ממקום למקום, ואז צדיק מה פעל.

'השתות' - הוא המסורה שהיתה אצל מרן זצ"ל ובניו ומהם חזר לדורות הקודמים, ועכשיו זה נלקח מאתנו, בהספד על אחיו הגאון רבי בערל זצ"ל אמרתי שהוסר מאתנו אחד מהשתות, אבל אז עדיין נשארו האחרים אצלנו, ועכשיו כבר הלכו כולם - העמוד הוא בלי יסוד, בלי מסורה.

אנו צריכים רחמי שמים מרובים, ובפרט במצב בנו אנו, הרבש"ע ירחם על עמו, שיהי נחמה לכלל ישראל כולו, שידעו, מהו תורה יראה ומסורת.

הגדולות היה גוזר ושומר בצורה מסודרת במקום מיוחד, וכשהייתי בא אליו לארץ הקודש לבקר, היה מוציא את כל השטיקלאך - כל הניירות של גזירי העיתונים, ומראה לי בכאב נורא, ראה, מה אתה אומר על זה, ועל זה, איך ניתן לשתוק? צריך להרעיש את העולם!

כפי שאמרתי, הוא בער ורתח ממש על מה שקורה, הוא לא היה מסוגל לשתוק... שמעתי שראש הישיבה התבטא והגדיר שהוא היה 'עמוד המסורת'...

א וודאי, הרי זה היה כל מה שזכינו בבית הרב ולמעלה בקודש, 'מסורת', שלא לשנות כי הוא זה, וכך היה הוא, כל כולו בנוי ומיוסד על כל המעיישים - העובדות וההנהגות, מהאבא ומהזיידע'ס... אצלו עוד יכלו לראות מה זה 'מסורת' בטהרה, כפי שקבלנו, בלי שום זיוף ושינוי, 'עמוד המסורה', ואת כל זה אבדנו...

כך כבר אמרתי בהספד, שאם נדבר ההיינטיגע שפראך - כמו שמגדירים ומדברים היום, בצדק נוכל להגיד שהיה עמוד התורה, עמוד היראה, עמוד המסורה, אבל באמת שזה לא ה'שפראך' שלמדנו בברייסק, נישטא קיין איינס צוויי דריי, תורה יראה, מסורה, אלא הכל אחד.

וביארנו, שדוד המלך ע"ה התחיל את ספר תהלים: "אשרי איש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב, כי אם בתורת ד' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה", ולכאורה מה הפירוש שלא הלך בעצת רשעים, כי אם בתורת ד' חפצו, מה הפשט שלא הלך בעצת רשעים ודרך חטאים מושב לצים, כי אם בתורת ד' חפצו, מהו הדבר בהפוכו, הרי כי אם ב"כי אם" בתורת ד' חפצו, היינו נאר תורה! וא"כ מה הש' פרונג, או עצת רשעים או הצד שכנגד רק תורה? הפירוש, למה לא הלך בעצת רשעים, למה בדרך חטאים לא עמד, למה במושב לצים לא ישב, כי איך וויל תורת ד'! תורת ד' חפצו! אני רוצה רק תורה! ובתורתו יהגה יומם ולילה, והיינו, דאיך זכה לפחד מן החטא בעוה"ז? כי רצוני ללמוד תורה! וכן הוא בגמרא עבודה זרה (דף יח, ב). ומי

מה היתה גדולתו בהעמדת התלמידים; גם בני ראש הישיבה הרי למדו אצלו...

הם יידעו לומר... תשאל את ר' לייזר (בנו הבכור, הגאון רבי אליעזר שליט"א ראש הישיבה), מה שאני יכול לומר, זה על האהבה שלו לתלמידים, זה היה ממש להפליא, בכל לבו הוא היה מסור לתלמידים, ממש כל הלב היה עבורם, כך מעמידים תלמידים!

וככלל, ה'בין אדם לחברו' שלו היה דבר פלא, בחביבות ממש לכל אדם, לב טוב, ער איז גע' ווען א אנדערע זאך... איך שהוא קיבל כל אחד בדרך ארץ ובכבוד, גיוואלדיק! הוא היה בטבעו א גוטע מענטש'.

הוא עמד בעוז על משמר פרצות הדור בכל התחומים...

על כל דבר האט הער זיך גיקאכט - הוא בער ורתח!

מרן רבי שמואל קיבל ממנו הרבה חיזוק בעמיתו דתו לימינו על משמר היהדות...

בודאי, איך וייס - אני יודע, איך שייך היה שלא לחזקו?!

אני עצמי שלחתי לתמכו ולחזקו, אבל כל השנים עוד לפני שנתפרסם כל כך בכל ענייני מל' חמות הדת והעמדתה על תילה, היתה לי שייכות עמו אבל"ח בכמה ענייני חסד, והוא היה מסור אליהם עד להפליא.

(נאנח): איי, הוא, רבי דוד, לא ידע את גודל ההשפעה שהיתה לו...

מה היתה גודל ההשפעה? גודל ועוצם ההשפעה שלו היתה שכולם ידעו והכירו, שמה שיוצא מפיו ומה שהוא אומר הוא 'רציני', הכל מפנימיותו הטהורה, ללא חיצוניות, ללא כחל וסרק...

והוא, לא ידע כלום מעצמו!

מען האט שטארק גלייטען פון דעם מצב - כמה צער היה לו מן המצב, צער נורא ואיום, זה עלה לו בנפשו ממש, היו מביאים לו עיתונים שיקרא וידע ממה שמתחולל בפרצות הדור, הוא היה חותך את הניירות, די צייטונג'ן, כל שטיק'ל של הפרצות

בשיחה שנערכה על ידי שליחי בטאון עולם התורה אחר סילוקו של מרן הגר"ח סאלאוויציק זצ"ל, שיום הזכרון החמישי שלו חל אתמול, הכביר הגאון הגדול רבי אליקים זצ"ל בדברים אודות האבדה הגדולה לבית ישראל:

מה זכור לראש הישיבה מצעירותו של רבינו משולם דוד זצוק"ל?

השקידה העצומה שלו, איך שהיה לומד כל הזמן, הוא היה שקדן עצום מנעוריו, ניצל כל רגע ורגע, זכור אני שהיה לומד ללא הפסק כלל, ממש מעת לעת!

איך היה יחסו של אביו מרן זי"ע אליו?

דער רב האט זייער חס געווען האף העם - הרב מאוד נוהר עליו שלא להפריעו מן הלימוד! זכורני שמרן הרב היה שולח את בניו לכל מיני שליחויות, אבל את רבי דוד לא שלח, הוא עסק ויגע בתורה ובחסד כל הזמן.

אבל איך שהוא היה מתייחס לאביו הרב זי"ע, זאת אי אפשר למסור ולתאר, איך שהיה עומד לפני אביו, 'באימה וביראה נוראה'.

רבי דוד הרי היה 'עמודא דצלותא'...

הוא היה מתפלל בלחש ובעיון גדול, 'עיון תפילה', בעיקר תפילת המנחה שלו עם התפילין, אה, כל מילה ומילה, כל אות, מבהיל!

'ברכת המזון' שלו היתה פלא, לכל ברכה, אפילו ל'שהכל' היה חובש את הכובע, פחד אלר' קים לנגד עיניו. ואף שניסה להתאפק אבל ס' האט זיך געשאקלט ביי העם, מלא מורא ופחד, עם בכיות נוראות אצל כל תפלה ותפלה, וכל זה הוא על ידי התורה - אורייתא קא מרתחא ביה כן אני זוכר עוד מימי נעורים, ובשנים מאוחרות לא עשה כן באופן שיהא ניכר מבחון, אלא כפי שאמרתי, בתפלת מנחה בביתו שאז לבש תפילין, וראו אצלו בכיות נוראות...

ידועה היא יראת חטאו...

אוי, פחד! פחד! רבי דוד היה "חפצא של יראת חטא", בכל דבר ודבר שעשה או שאמר, הוא היה מירתת אם צודק הוא או לא. בבחירתו כבר היה א פלאם פייער, פחד אלקים, יראת חטא, עמל בתורה יומם ולילה, קרוב למאה שנים... היראת שמים שבערה בו, מה ההלכה...

ראש הישיבה דיבר בימים האחרונים מ'מידת החסד' שלו...

אכן, כבר בימים ההם בימי צעירותו היא מופלא ביותר ב'חסד', היו אומרים אז שזה שהוא רבי דוד הלך במעיל קצר, בעוד שאר אחיו הלכו במעיל ארוך, זה מפני שאת הכסף הנותר שצרי' כים לקנות בו את החליפה הארוכה נטל ונתן לעני, כשהוא מסתפק בחליפה קצרה...

סיפרו שהיה פעם שראוהו ללא חלוקו, ונתברר שפגש באביון שלא היה לו חלוק עבור בגד של בנו, ופשטו ונתנו לו...

רבי דוד היה 'עובד השם'!...

לא היתה לו שום שייכות לעולם הזה. אותו וילון שהיה בחדרו לא הזיזו עשרות בשנים, הוא לא הניח לשפץ שום דבר בבית...

גם ארון הספרים נותר כמו פעם מברזל...
כן, הכל היה ישן, כשנכנסו אליו לבית, ראו והרגישו שכאן חיים כמו לפני מאה שנה... ללא שינוי. הוא לא הכיר את העולם הזה.

"דבריהם הם זכרונם"

"צריך להרעיש ולזעוק זעקה גדולה ומרה על הפקרת נשמות ישראל על ידי גזירת יעדי הגיוס"

להמשיך בדרך אבותינו בדביקות לתורה כמו שקיבלנו, מהם יבנה כלל ישראל. עם ישראל נבנה ע"י יחידים, אברהם, יצחק ויעקב, שהיו יחידים, וכש"כ אצל אברהם העברי שהיה כל העולם בעבר אחד והוא בעבר השני".

"ואנו צריכים בכוחותינו הדלים להמשיך לזעוק ולמחות, ורק על ידי זה נציל בס"ד. עלינו לדעת כי הם מפחדים מהמחאות והצעקות שלנו, הרבה יותר ממה שאנו חושבים, ובזמן שהקול קול יעקב אין ידי עשו שולטות, וכל עוד שישמע קול האמת הם לא יוכלו לנו".

"וכמוכן עלינו להתחזק בתפילה על המצב. שמעתי ממרן הרב מבריסק זצ"ל, כי בשעת המלחמה היו חסרות תפילות ולא היה מצב של תפילה בעולם, ולעומת זה בירושלים כידוע התקיימו תפילות נוראות בשעה שהרשע ימ"ש עמד בשערי אה"ק, ואכן בדרך נס חזרו לאחור כידוע. היום במצבנו צריך להתחזק בתפילה ובתחנונים לקב"ה שירחם על שארית ישראל ועל בחורי ישראל שלא ייפלו לשמד ח"ו, וכמו שמתפללים אבינו מלכנו כלה דבר וחורב וכו' ושמד מבני ברייתך, ירחם הש"י עלינו, ויתקבל תפילותינו ברחמים וברצון ולא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים".

הנורא של מסירת בחורי ישראל לשמד ר"ל. אינני מבין מה חושבים העסקנים? מה קרה כאן, ליתן יד לדבר כזה? לאן הגענו?"

"מה עלינו לעשות עכשיו - איתא בגמ' סוף כתובות (ק"ב) האמת נעשית עדרים ועדרים והולכת לה, חלק גדול מהאמת שעוד נשארה הלכה עכשיו, רח"ל. ושם בגמ' כתוב: "אר"ז א"ר ירמי בר אבא, דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים, כי אמריתה קמ' דשמואל אמר צירוף אחר צירוף (פירש"י גזירות על גזירות), שנאמר ועוד בה עשיריה ושהה היתה לבער", ופירש רש"י, כשתש"ע החלקים יהיו אבודין ולא נותר כי אם העשירית אף היא חשוב והיתה לבער, זהו המצב כיום".

"זקני ז"ל היה ממייסדי האגודה שמטרתה היתה ההיפוך ממש מכל מה שקורה היום, אי אפשר לתאר כיצד היה מזדעזע ממה שנעשה היום, שהפכו את הקערה על פיה ועושים ההיפוך הגמור והמוחלט ממטרת אגודת ישראל שהיתה להגן ולשמור על צבור החרדים לדבר ד', והיום הם אלו שפועלים להיפך ממש".

"אנו צריכים להתחזק ולא להתרפות, ובל יפול רוחנו. אנחנו צריכים לדעת כי אלה היחידים שישארו חזק בתקופה הזאת, ויעמדו איתן

מטרתו היא שמד ממש כפשוטו, אין לך חילול ד' גדול מזה, וע"ז בעצמו יש דין יהרג ואל יעבור!" "וכן נפסק בשו"ע סי' קנ"ז (ס"ב), שלאדם אסור לומר 'עכו"ם אני', אע"פ שמתכוין להציל עצמו ואינו עובר שום עבירה והוא הדין אסור לומר 'אני לא שומר או מאמין בתורה' ח"ו, שהדין הוא יהרג ואל יעבור, וכל זה הוא רק על עצם ההס"כמה וההצהרה בלבד, חוץ מהחורבן בפועל שיצא מזה שהחרדים תומכים כביכול בחוק".

"וביותר צריך להרעיש ולזעוק זעקה גדולה ומרה על הפקרת נשמות ישראל ע"י גזירת יעדי הגיוס, שנותנים יד ומשתפים פעולה לשלוח בחוריים שומרי תורה שאינם חזקים כ"כ וכדו' לצבא בכל שנה ר"ל, וכל מי שיש לו מוח בקדקודו ועדיין לא נכבה זיק יראת שמים מלבבו יודע בברור גמור שהבחורים הללו יתקלקלו שם אם בכולו או במ"קצתו ר"ל, ומי לוקח אחריות ע"ז? מי יכול לתת יד לשלוח אפי' נפש אחת מישראל יהי' מי שיהי' למקום טומאה כזה? והרי כל נפש מישראל היא עולם מלא וחביב לפני הקב"ה".

"מידים יבוקש דמם של הבחורים הללו, מיד אלו שנתנו ידם והסכימו לחוק הזה, וכל מי שיש בידו צריך לזעוק ברחובות ובשווקים על הפשע

דברי מחאה שנשא הגאון הגדול רבי אליקים זצ"ל, בשנת תשע"ו, בהם הביע את כאבו ומחאתו הגדולה כנגד חוק גזירת הגיוס שנחקק באותם ימים בתמיכת הנציגות החרדית:

"כל ראש לחלי וכל לבב דוי על שבר כלל ישראל. נורא נוראות מה שקרה עכשיו. איתא ברמב"ם דמצות עשה של קידוש השם, שצריך למסור נפש שלא יצא ח"ו שום משמעות לומר בפה אפי' מילה אחת ששייך לעבור על התורה ח"ו, וזהו חלול ד'. ר"ל שאסור לומר ולהכריז שאפשר לומר ולעשות אחרת מהתורה הק', וע"ז צריך למסור הנפש ויהרג ואל יעבור לומר בפה ולהודות שאין צריך לקיים את התורה".

"מה שעשו עכשיו אלה שקוראים לעצמם מנהיגי היהדות החרדית, להסכים ולתמוך בחוק הזה שמפורש בו שמטרתו ותכליתו היא השתלבות והשתוות חרדים עם פורקי עול - וכלשונם שבעתיד נגיע ל'שוויון בין שומרי תורה לפורקי עול' ולא יהי' חלילה שום חילוק בין חרדי לחילוני עפ"ל, זהו שמד כפשוטו בכל המובנים, והרי זה הודאה לשמד ממש! ואע"פ שבלבם אינם מתכוונים בזה למעשה, ועפ"י טעותם כוונתם לדחות את הגזירה ולהציל, אבל זה בעצמו יהודות ולומר שאני מסכים ותומך בחוק הזה שכפי שכתוב בו במפורש

"יש שמוסרים נפשם לביטול הגזירות, ויש מי שמקדדים את האחרים ומחלישים את המערכה כולה"

האדם כי חפץ ד' להגדיל תורה ולהאדירה, נמצא שהדבר ברור שכל הגזירות האלה הם להיפך, שבאו לברר התבן מן הקש, לברר מי ומי הם העומדים בניסיונות עקבתא דמשיחא לקבל פני משיח צדקנו. ובהכרח רצונו ית' שנעמוד כחומה בצורה נגד הגזירות הללו בכל אשר בכוחנו להתנגד להם שלא לוותר כלום הוא התכלית בכל הגזירות הנוראות, ורק מחוסר אמונה ושוטה יבין אחרת, ומה גדולה הרחמנות על אלה שבקרייתם ובשאננותם תועים מלהבין את האמת הברורה והעמלקים קיררו להם את האמבטיה ר"ל".

"ועוד יש הערה גדולה אחת אשר אין לנו רשות לשכות, כי כבר הזהירו רבותינו שכל הניסיונות המה לתיקון מידה כנגד מידה - כן שמעתי ממרן הגרי"ז זצ"ל וכן יש בכתב בשם מרן החזו"א זצ"ל, וכן צווח הגה"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל - כי אחרי החורבן הנורא של יהדות אירופה הייתה שעת פקידה, "אלא שהציונים האבען עס צוגעכאפ"ט [לשון קדשו של מרן הגרי"ז], על ידי שיסדו את המדינה וגם כשרי ישראל נמשכו אחריהם ושמוחו בזה, לכן ניתן לנו ניסיון לתיקון מידה כנגד מידה ללחום נגדם ולהיבדל מהם ככל האפשר, לבנות חומה בצורה בינם ובינינו להבדיל בין קודש לחול".

"ובכן מה יש לנו לעשות, לחזק בדק ביתנו בתורה ויראת שמיים, שק ואפר יוצע לרבים להרבות תפילה ביחיד וברבים לביטול הגזירה ועמידה על המשמר ברעש גדול, בארה"ק ובכל מקום שישנם אחב"י עד שידעו העולם כולו. קראו עצרה ובפרט בני התורה בריחא דאורייתא לקדש שם שמים, וכמוש"פ רש"י בתענית, שע"י ריתחא דאורייתא יש לאדם רוחב לב ומרגיש ליבו יותר משאר בני אדם! ולחזק את המוסרים נפשם לביטול הגזירות וביניהם המוכנים להתייטר חרשים על חדשים במרתפי הכלא להינצל מן השמד ר"ל, לא נותר על נפש אחת חלילה כי הוא עולם מלא, לא נחריש ולא ננוח עד ירחם ד' מן השמים ויאמר לניסיונותינו די ולא ינוח עוד שבט הרשע על גורל הצדיקים, ונזכה לראות בהתגלות כבוד שמים במהרה דידן".

מי שלא משתתף עם הציבור בשעה כזו, לא אוכל לחזור עליהם, וסוף דבר גם שם הייתה התעוררות עצומה במחאה ובתפילה".

"והתמיהה קיימת מה זה עכשיו בימינו שהרשעים באו לעקור כל התורה כולה, יחד בפיתויים וביד חזקה ותקיפה וחימה שפוכה, אמנם יש יחידים שמוסרים נפשם לביטול הגזירות בדמים תרתי משמע, אבל חלקים גדולים של יראים וש"למים עדיין הקרירות שולטת אצלם ואינם יוצאים ממנוחתם כאילו לא קרה כלום, לא מתרגשים ולא מצטערים כאילו לא קרה דבר, ואינם רואים שח"ו כלה יעשו לשארית ישראל, והם מקדדים את האחרים ומחלישים את המערכה כולה. לא נוגע להם חילול כבוד שמים ושמד רוחני מה יענו ביום הדין".

"טענה בפיהם, כי יש הבטחה של 'לא ככל הגוים בית ישראל'. אמנם מי הם בית ישראל, ודאי לא אלה שמתנהגים כגוים מחללי שבת ואוכלי נבלות וטרפות, אלא אלו שמוסרים נפשם להציל, שפועלים לבטל הגזירות וצועקים, אלה הם בית ישראל שהובטחו בהבטחה זו שינצלו מאחר והם עושים המוטל בידינו לעשות ומקנאים קנאת ד' ולהם מובטח: 'והיה בריית שלום'. אם אנו עושים את שלנו אז הקב"ה יעשה כבזמן מתיהו כה"ג וכ"בזמן מרדכי הצדיק, לא אלה שאומרים שלום יהיה לי ולא רוצים לראות את אשר נעשה לנגד עינינו וכמו שכתב המסילת ישרים 'העיוורון הרצוני הוא כעיוורון הטבעי', אינם רואים את הבאות".

"נתבונן נא הלא אנו מאמינים כי כל המקרים כולם הם ניסים ואין בהם טבע ומנהגו של עולם, כמוש"כ הרמב"ן בסוף פרשת בא כי מי שאינו מאמין בזה אין לו חלק בתורת משה, נמצא כי מה שאנו רואים לפנינו שהרשעים כים נגרש לבטל אותנו מעבודתנו לעבוד את הבורא ית', ובהכ"ח רח צריך לומר שמן השמים פותחים להם לעשות כן, ולעומתם אנו מצוים לראות מהו רצונו ית'. לא יעלה על דעת מאמין שהקב"ה רוצה שנתפ"ש ונסכים חלילה אפילו לוותר על קוצו של יו"ד מצוותנו ותורתנו ומסורותינו שהרי זה תכלית

השבת בריש גלי להכעיס, אומרים שאע"ג שיודעים שזה שבת צריכים לחלל, וכל זה בגושפנקא עם שותפיהם ה'חרדים' שנמכרו להם, אוי לאותה בושה ולחילול השם".

"כבר החריבו את הישיבות הק' [בתכניתם ל'רוקן את הבריכה' כלשונם], ורודפים בני תורה יקרים לצודם לשמד צה"ל אשר אלפים רבים כבר עזבו באר מים חיים והכריתו את נשמותיהם ר"ל ועוד ידם נטויה, ואת אלפי בתי חינוך חרדים שהיו תלויים בהם עוקרים מהם האמונה התמימה בכורא כל העולמים ואף מטמטמים את נשמותיהם הטהורות בכפירה ואפיקורסות".

"וכאמור הנה הם רוצים להפיל את המבצר האחרון את אם הבנים שמחה. זכורני לפני קרוב לשבעים שנה כשעלתה ההצעה של גיוס בנות ה"ד' דעוזה ארץ ישראל כולה, מרן החזון איש זצ"ל עמד בראש המערכה יחד עם מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל ושאר גדולי ישראל, החזו"א נשתנו פניו מרוב צער וכמעט לא הי' אפשר לדבר בענין אחר, הוא שהגה את רעיון ההפגנה הגדולה בירושלים של רבי רבבות החרדים ואי אפשר לתאר את עוצמת ההתעוררות איש ואשה גדולים וקטנים, צעקות התפילות והבכיות בקעו רגיעים עם קולות תקיעות תשר"ת ממאות שופרות, כל גדולי ישראל עם כל הרבנים מקצה הארץ בראשם, מחזה מרעיד מעין ר"ה ויהו"כ יחד אשר לא ישכח, ורעדה אחז כשנש" מע בשם החזו"א שאמר, כי אם זה לא יועיל לביטול הגזירה יעלה השמימה לבי"ד של מעלה לבטלה [וכן היה זמן מה אח"כ... זכותו יגן עלינו].

"ורצו שגם אחב"י באמריקה יעשו הפגנה גדולה ואני זכיתי להיות שליח של מרן הגרי"ז זצ"ל אל גדולי ישראל שם, והייתה השליחות אל כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל והגאון רבי אהרון קוטלר זצ"ל שעמדו שם בראש המערכה, והיה שם בעיה עם חוג אחד שלא רצו להשתתף ונתנו לי שליחות אליו, ועדיין אני מזדעזע כשאני נזכר מה שאמר הגרי"א קוטלר כאשר שם ידו על הגמרא, כפי שעושים בשעת שבועה, ואמר דברים אימים על

מכתב מחאה שכתב הגאון הגדול רבי אליקים זצ"ל, בשנת תשע"ח, בו הביע את כאבו וזעקתו לנוכח התקנות שאושרו באותם ימים בשינוי הסדר הפטור מגיוס לבנות ישראל:

"מחויבני להשיב לשואלי דבר, הגם שכמה פעמים כבר כתבתי לכם דעת רבותי על מאורעות הזמן, אבל לדאבונו המצב הולך ומתדרדר, ולא אוכל און ועצרה, ו'הגיעו מים עד נפש', אינה עוד מליצה, אלא פשוטו כמשמעו וצריכים חיזוק אחר חיזוק".

"נשבר לבי בקרבי וכל ראש לחולי על שבר בת עמי, על צערא דשכינתא ועל חילול השם, קשים הם רשעי ישראל היודעים מטמוניות שלנו, הם רוצים לעקור את קדש הקדשים שלנו, אשר זר לא יבא שם, עזרת הנשים שמאחורי המחיצה כבודה בת מלך פנימה, הנשים הצדקניות שבזכותם חינו בגלות ובזכותן יצאנו ממצרים. הם רוצים לערטל אותנו מתפארתנו אשר בלתה אין לנו קיום ועתיד ח"ו, והיא, האשה הכשרה, שעמדה לנו ולאבותי-נו שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, אבל הקב"ה, בזכותה, מצילנו מידם".

"את המבצר האחרון הזה רוצים לפרוץ ח"ו, כלום חלילה חוזר ונשנה מה שקרה מחזה איום בשעת הזעם בגולת אירופה כאשר תשעים בנות ישראל כשרים מסמינר בית יעקב בקראקא קידשו את השם כשקלגסי הרשעים תכננו לצוד אותם, הר-עילו את עצמם לקיים יהרג ואל יעבור, ויצאו נש-מותיהם בטהרה, מעין שמסופר במדרש על ספינה של ילדות שבויות שבזמן חורבן הבית שבו אותם הרומאים והם קדשו את השם והטביעו את עצמם להנצל מן החטא. כלום כמחזה הזה יחזור על עצמו חלילה בירושלים עיר הקודש וערי יהודה ע"י רשעי ישראל שכבשו את ארצנו הקדושה לעקור שארית ישראל מן העולם ח"ו".

"לא די להם בחילול ד' הנורא שלא היה כזה מעולם, אשר בעוה"ר אומות העולם, וגם לדא-בוננו בני ברית, רואים במלכות זולה זו כאילו הם מייצגים את האומה היהודית, והם מבטלים את

הייתי שם באשכנתיא דרבי

■ שלום אליעזר רוטר - לונדון

בגמרא כתובות ק"ג ע"ב: ההוא יומא דאשכנתיא דרבי (יום פטירתו - רש"י) נפקא בת קלא, ואמרה: כל דהוה באשכנתיא דרבי - מזומן הוא לחיי העולם הבא! [היה שם] ההוא כובס, כל יומא הוה אתי קמיה [בכל יום היה מגיע לביתו של רבי, אבל] ההוא יומא [שבו היתה "אשכנתיא דרבי" הוא] לא אתא. כיון דשמע הכי, שיצאה בת קול והכריזה, והוא לא היה שם דוקא באותו יום, סליק לאיגרא, עלה לגג הבית, ונפל לארעא, ומית. יצתה בת קול, ואמרה: אף ההוא כובס - מזומן הוא לחיי העולם הבא!

בביאור אותה בת קול שאמרה "כל דהוה באשכנתיא דרבי מזומן לחיי העולם הבא", כתבו התוס': "תימה והלא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב. ופירש הרב ר' מאיר כל היכא דאמר מזומן לחיי העולם הבא היינו בלא דין ובלא יסורין".

ורבינו מרן הגרי"ש אלישיב זיע"א ביאר בזה, וז"ל: "ולכאורה צריך ביאור מאי האי, ולמה לא הוה האי בת קלא בשאר תנאים, וכתב ר' יצחק אלחנן לטרנץ (בפתח השער לספרו נחל יצחק, אות ו') דמבואר בויקרא רבה דלכן מזכיר מיתת שני בני אהרן ביוה"כ, לומר כשם שיוה"כ מכפר הכי נמי מיתת צדיקים מכפרת, והנה קיי"ל דיוה"כ מכפר רק אם עשה תשובה, אבל בלא זה ליכא כפרה, וא"כ הכי נמי מיתת צדיקים מכפרת דוקא כשעשה תשובה".

"אבל רבי ס"ל (יומא פ"ה ועוד) דעיצומו של יום מכפר ולא צריך תשובה, נמצא לדידיה מיתת צדיקים שהוקשה ליוה"כ מכפרת בלא תשובה, משום הכי באותו היום שמת רבי קבעה הבת קול, שמי שהיה באשכנתיא יכופר לו בלא תשובה כשיטתו דרבי, דלאותו זמן כיון דהוה מיתת רבי קבעו הלכתא לאותה שעה כוותיה, שיש כאן כפרה בלא תשובה, והיינו דאמרה הבת קול כל דהוה באשכנתיא דרבי מזומן לחיי עוה"ב, ודפח"ח, עכ"ל.

והביאור במעשה הכובס כתב המהר"ל בחידושי אגדות על הש"ס, שאותו כובס לא איבד את עצמו לדעת, אלא שהוא היה רשע, שהיה זקוק לתקן עצמו ולנקות את נשמתו, ולכן קראוהו חכמים בלשון "כובס", שהיה צריך כיבוס הנפש. וכיון ששמע שהוא החמיץ את ההזדמנות להגיע לחיי העולם הבא, התעורר ושב בתשובה, עד שהגיע בכוחות נפשו למדרגת החיים הגבוהה ביותר, שהיא "איגרא", גג החיים, ובהגיעו אליה פרח נשמתו, ומת מתוך תשובה, ולכן הוא מזומן לחיי העולם הבא.

★

כידוע, מזה י"ב שנים אני ומשפחתי מתגוררים בלונדון הבירה, כאשר באתי לכאן עם שני בני אשר נתן לי אלקים במתנת חנם, והבאתי את בני בכורי כמר מרדכי נ"י ללמוד בישיבת הרמה ולהתחמם באוירה הייחודית של "קהילת ישיבת הרמה" מיסודו של ראש הישיבה הגאון הגדול רבי אליקים שליזינגר ובהנהגתו, ביחד עם בניו הגדולים והחשובים שיבלחט"א, ואח"כ כאשר גדל בני כמר משה למד אף הוא בישיבה לצעירים "בית התלמוד" במתחם ישיבת הרמה בנשיאות ובראשות ראש הישיבה ובנו יבלחטו"א הגאון המובהק רבי אליעזר שליט"א.

וגם אני וביתי זוכים להתחמם כבר שנים עשר שנים בקהילה הייחודית והחשובה אשר כולם זרע בירך ד', בני תורה מובהקים לבושים במלבושי היישוב הישן עטורים במידות טובות וחדורים בהשקפה טהורה כפי שהנחילם אביהם וזקנם הגדול, ואשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו. כאשר זכינו לראותו בפעם האחרונה ב'שבת מברכים' חודש שבט פרשת וארא, וקיבל עליית אחרון, כאשר אמר הברכה בקול רם ואמר לי ב"ב שאף בעזרת הנשים שמעו הברכה. יותר לא זכינו לראותו, ונקוה שבקרוב יבוא משיח צדקנו ונזכה שוב לראותו והלואי ונזכה גם להיות במחיצתו.

ביום חמישי שעבר נסענו לביקור לארצנו הקדושה לכג' שבועות, והנה אתמול (רביעי) בשעה 8 בבוקר שמענו בהשגחה פרטית את בשורת איוב המרה בסילוקו בחטף של מנהיג וראש הישיבה והקהילה, הארי החי הגדול בתורה, ביראה, בחרדת הדין, בדקדוק המצוות, במלחמתו הגדולה הן בהעמדת הדת והחינוך על תילה ללא שום פשרות, והן במלחמה הנצחית הגדולה, "מלחמת היצר" הקשה מכל המלחמות.

מיד שמתי פעמי ללונדון הבירה להשתתף באשכנתיא דרבי, וב"ה זכיתי להגיע ולהספיק, כאשר בס"ד הגעתי באמצע ההלוויה, ולנגד עיני התחיל בדברי ההספד בנו הגאון ר' ישעי' שליט"א. כאשר הנך רואה אדם מבוגר עומד ומיילל בבכי מר ללא הפוגות, דמעותיו נשפכות כמים על לחיו כתינוק המיילל כאשר אביו עוזבו ה"י. כמה יראת שמים שאבו כולם מדבריו שנאמרו בבכי סוער, כאשר הוא משתק בצער הגדול על סילוקו בחטף של אביו מולידו הארי החי הגדול, אוי מה היה לנו, אוי לנו כי חטאנו! אמת צעריכים אנחנו להודות לקוב"ה על החסד הגדול שהיה לנו הזכות שאבינו ורבינו היה עמנו רבות בשנים, אבל מי ינהיגנו עכשיו... וביקש שאביו הראש ישיבה יבקש וימשיך לפעול בישיבה של מעלה בעיקר עבור החינוך הטהור שהיה זה משאת נפשו, כפי שהיה בוכה ואומר: ואס וואס זיין מיט די קינדראלאך?! [מה יהיה עם הילדים?!], ושימליץ טוב בעד התלמידים ועל כל כלל ישראל.

לאחריו עלה להספיד בנו הגאון ר' שמואל שליט"א מארה"ב, שדיבר על עמלו של אביו בתורה בכל החושים ובכל הגישמאק, וסיפר שלפני למעלה מעשרים שנה כאשר אביו היה כבן שמונים שנה ובא לבקר את אביו, פנה אליו אביו ואמר לו אני מתחיל בלימוד מסכת בכורות שמועטים הם מפרשיה, בוא וניגש לחנות הספרים אולי נמצא ספר חדש על "בכורות" שיאיר לנו את הלימוד... עם כזו פרישקייט, כמו בחור צעיר, וכך היה עד זקנה ועד שיבה.

עוד סיפר על מעשי הצדקה והחסד, שכאשר פעם אחת בהיותו בחור בא לבין הזמנים מהישיבה, בהיכנסו לביתו לא מצא שם לא את אביו ולא את אמו רק מצא קבוצת אנשים מאנשי ירושלים יושבים וסועדים את לבם במאכלים משובחים שהכינה האמא... הבית היה ממש הפקר לכל נצרך, וגם היו שולחים אוכל חם מדי יום בימו לאנשים נצרכים, ובזה היה שותפים גם האבא וגם האמא.

ובהספדו של הבן הגאון ר' עמרם שליט"א מירושלים הוסיף, שאע"פ שאביו בטבעו היה אדם מסודר מאד, אבל בכל מה שהיה נוגע להכנסת

אורחים להאכיל את הרעבים לא היה איכפת לו כלל מכל אי הסדר והבלגן שנגרם על ידי זה. עוד סיפר שבזמנו כשכמעט ולא דיברו בטלפון, והכל היה ע"י כתיבת מכתבים, הוא ידע שמבלי לכתוב בלימוד אין לו מה לכתוב מכתב ולכן לא היה כותב אם לא היה לו "שטיקל תורה".

ועל יראת החטא של אביו סיפר, שפעם אחת בערב פסח אביו לפתע הבחין שפחי האשפה עדיין נמצאים בחצר ביתם, וכבר עבר זמן שריפת חמץ. דבר ראשון הוא מיד הוציאם לרשות הרבים, ואח"כ הוא נכנס לבית וסגר עצמו בחדר והחל לבכות ולהתוודות על שעבר עבירה, והיה הדבר מבהיל ומפחיד לראות יראת חטא מוחשית וטהורה. ופעם אחת אביו שהה אצלו בירושלים לכמה ימים, הוא התעורר בחמש וחצי בבוקר, והנה הוא שומע ורואה שאביו אומר ברכות התורה בכוונה עצומה ובבכיות, ובפרט כשאמר בהתרגשות גדולה "והערב נא... את דברי תורתך בפינו" היה זה מחזה נורא הוד.

כשעלה בנו הצעיר הגאון ר' אבא שליט"א, זעק ואמר בקול גדול ששלוש מלחמות ניהל אביו כל ימי חייו במאה וארבע שנותיו ללא הפוגה. הראשונה הייתה מלחמתה של תורה, בעמל התורה כל ימיו ובאמירת שיעורים על נשים-נוזיקין, וכן בכיורוי הלכות בכל עניני המועדים ואורח חיים, אשר הדפיסם בשני כרכים גדולים "בית אב" ובירר כל הלכה והלכה לאורך ולרוחב בראשונים והאחרונים וספרי הפוסקים ברוב עמל ויגיעה כאשר הכל פרוש כמפה. המלחמה השנייה היא המלחמה הגדולה להעמיד הדת על תילה, מלחמת ד' לשמור על כרם בית ישראל כל השנים, בלי להתעייף כלל ובגבורה עילאית בדאגתו שלא ייעשו שום פשרות וויתורים. והמלחמה השלישית והקשה מכולם הייתה מלחמת היצר. וסיפר שראה בחשאי את הפנקסים שכתב לפני למעלה מחמישים שנה, "פנקסי חשבון הנפש" על כל מידה ומידה, היכן הוא נכשל ומה עליו לתקן, פנקסים ע"ג פנקסים.

והיום בבוקר, יום חמישי, בבית האבלים, הוסיף ואמר לי שנזכר בווארט של מרנא ר' חיים וואלאזינר ששאל למה איתא בגמרא כי "נח נפשיה" ולא בלשון אחר כגון שנסתלק. והשיב שתלמיד חכם כל ימיו אינו במנוחה וכל ימיו הוא בעבודה ובעמל, ולכן רק כאשר הוא מסתלק מן העולם מתאים לומר "נח נפשיה", ודפח"ח.

[לפני בואי הספידו גם הבנים: ראש הישיבה הגאון ר' אליעזר, והגאון ר' משה, וכן הגר"מ שטרנבוך והגר"ז פלדמן, ועוד. רק אנכי לא זכיתי לשמוע].

ועומד למול עיני מחזה נורא הוד, כאשר ראש

תורת

הישיבה יושב בשולחנו במקומו בשולחן לימודו בכותל המזרח, ופניו אל בניו תלמידיו, ולומד עם החברותא בעיני גדול ראשונים ואחרונים, ועימו מחברתו משנים קדמוניות על "יבמות",

כשהמחברת נשארת על שולחן לימודו וכל אחד מבניו-תלמידיו יכול לעיין בזה ביום ובלילה... אוי מה איבדנו ומה הפסדנו, אוי נא לנו כי חטאנו!

והשיעור-כללי האחרון היה בעשי"ת אשתקד בשנת תשפ"ה, בענין המלך הקדוש אם הוא הזכרה או מטבע שטבעו חכמים. וסיפר לי נכדו הרה"ג ר' יחזקאל שליט"א - שמיים בואו ללונדון לאחר נישואיו לפני עשרים ושתים שנה היה צמוד אליו ביום ובלילה בשבת ובחול, והיה עמו באותו לילה - שאחר השיעור כללי הנ"ל באמצע הלילה הוא החל לזעוק שהנה הנה הוא מצא ראייה ברורה ומוכחת שהמהלך שאמר בשיעור הוא אמת ויציב... ומרוב שמחת התורה זעק מהתרגשות... אוי מה איבדנו ומה הפסדנו, אוי נא לנו כי חטאנו!

★

בדרכי ההלוויה בלונדון, אמר לי הגאון רבי מרדכי אויערבאך שליט"א מתל אביב, שהגאון ר' אליקים חניך ש"קנאות" זה רק עם "תורה", בעמלה ועיונה וכל קנייניה. ואכן זה היה הסמל שלו, להיות שקוע ומונח בלימוד, ו"קנאות" היא שעושים מה שצריכים - "ויחזור לתלמודו".

זכיתי בשנים האחרונה להתפלל עמו תפילת שחרית, והיה מתייצב מדי יום ביומו, עד שנתו האחרונה כשנפל כאשר יוספר להלך והיה מרותק לכסא גלגלים.

ואינני יכול לסיים את ה"הייתי שם באשכנתיא דרבי" מבלי לספר מה שסיפר לי בבית האבלים היום בבוקר לבקשתי תלמידו חביבו הרה"ג ר' מיכאל שארף שליט"א, שהוא היה עמו אחרי שנפל ל"ע, ימים ספורים קודם ר"ח ניסן תשפ"ה, וכאשר נפל נחסרה לו חתיכת עצם בחוט השדרה ה"י והיו לו ייסורים נוראיים. הוא היה עמו בשבת ר"ח ניסן בבית החולים, כאשר בעיצומו של שב"ק בכה מרוב ייסוריו ללא הפוגות, והחל לדבר דיבורי אמונה ובתוך דבריו התבטא בזה"ל: ריבונו של עולם, למרות כל הייסורים שאתה נותן לי "אפילו דו ווסט ווארפן וי אהונט -] ואפילו תזרוק אותי כמו כלב[הרי שאני לא אעזבך לעולם בכל מצב! וכדברי איוב (י"ג ט"ו) "הן יקטלני לו אייחל", וכדברי ספר חובות הלבבות בשער אהבת ד' פ"א, וז"ל: "כמו שנאמר על אחד מן החסידים, שהיה קם בלילה ואמר: אלוקי הרעבתני ועירום עזבתני ובמשכי הלילה הושבתני ובעודך וגדלך נשבעתי: אם תשרפני באש, לא אוסיף כי אם אהבה אותך ושמחה בך, דומה למה שאמר: הן יקטלני לו אייחל".

ובליל שבת קידש ר' מיכאל על היין, והראש ישיבה ענה "אמן", ואח"כ כעבור שעה קלה שאל [מחמת השפעת תרופת המורפיום שנתנו לו להשקטת הכאבים הגדולים] איזה יום היום. כשהשיב לו שעכשיו שבת קודש, נחרד ונודעוץ והתבטא: "שבת באה ולא התכוננתי! האיך אפשר לקבל שבת ללא הכנה?! ומה עם קידוש?..." השיב לו ר' מיכאל שהוא עשה קידוש והראש ישיבה ענה אמן. "אבל לא נטלתי ידים לסעודה!..." מיד עשה ר' מיכאל שוב קידוש והראש ישיבה נטל ידיו לסעודה ואכל קימעה. ביקש לשיר זמירות, והם שרו כשעה תמימה, עד שנרגע ונחה דעתו ונרדם.

ובשבת ביום, בשעות המאוחרות, החל לשאול 'מה חטאי ומה פשעי כי קבלתי העונש הגדול הזה', וכך כמה פעמים עד שהשיב ואמר בזה"ל: 'אני יודע כבר למה, כי התעצלתי במלחמה על החינוך בלונדון בתקופה האחרונה'. קשה להבין דבריו, שהרי הוא היה היחידי שנלחם כארי החי וסחף אחריו את מי שזכה להימשך אחריו. אבל זהו מה שהוא אמר. אוי מה איבדנו ומה הפסדנו, אוי נא לנו כי חטאנו!

חבל על דאברין ולא משתכחין!